

İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Aile İlişkilerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Effect of Empathic Tendencies on Family Relationships of Primary School 4th Grade Students

Ahmet ŞİRİN*
Gülşen ÖZGEN**
Fatma AKCA-EROL***
Dilek AKÇA-KOCA****

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin aile ilişkilerinin empatik eğilimlerine etkisini incelemektir. Araştırma, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da bir devlet okulunda, 4. sınıfta okuyan öğrencilerle yapılmıştır. Öğrenciler, 143'ü kız, 149'u erkek olmak üzere, toplam 292 kişidir. Araştırmada, öğrencilerin aile ilişkilerini ölçmek üzere Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği, empatik eğilimlerini ölçmek üzere KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği, demografik bilgileri edinmek üzere ise kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde, t-Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Korelasyon Analizi ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, kız öğrencilerin duygusal ve bilişsel empati düzeyleri ile engelleyici aile ilişki düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Empatik eğilim ve aile ilişkilerinin, kardeş sayısına ve anne çalışma durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür. Sonuç olarak, öğrencilerin aile ilişkileri, empatik eğilimlerini etkilemektedir ve destekleyici aile ilişkisine sahip öğrencilerin duygusal ve bilişsel empati düzeyleri artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, aile ilişkileri, empati, empatik eğilim, ilkokul.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

*** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

**** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Abstract

The purpose of this study is to examine the effects of primary school fourth graders on the empathic tendencies of family relationships. The research was carried out in a public school in Istanbul in the academic year of 2016-2017, students studying in the 4th grade. There are a total of 292 students, 143 of whom are girls and 149 are men. In the study, Family Relationships Scale for Children was used to measure the family relationships of the students, Child and Adolescent KA-SI Empathic Tendency Scale to measure their empathic tendencies, and personal information form for demographic information. In the analysis of the data, t test, One-way ANOVA, Correlation Analysis, and Multiple Regression Analysis were used. As a result of the research, emotional and cognitive empathy level of the girls and discouraging family relationship levels were found higher. Empathic tendency and family relationships did not differ according to the number of siblings and the state of mother work. As a result of this study, the students' emotional and cognitive empathy levels of the students with supportive family relationship increase.

Keywords: Family, family relationship, empathy, empathic tendency, elementary school.

Giriş

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, insan neslinin devamlılığını sağladığı gibi yaşamın gereği olan biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçların giderildiği sosyal bir yapıdır. Ailenin oluşabilmesi için bir kadın ve erkeğin birlikteliklerini devlet kontrolü altında evlenerek yasal bir ilişki haline getirmeleri gerekmekte bu da onlara toplumda statü oluşturmaktadır. Bu şekilde aile kurmanın ilk basamağı olan evlilik gerçekleşmektedir. Her ne kadar evlilik ve aile kavramları birbirleriyle ilintili olsalar da aralarındaki farkı şu şekilde açıklanmaktadır. Evlilikte eşler birbirlerini yüceltmeye ve ihtiyaçlarını gidermeye yönelik davranmaktadırlar, ailede ise çocuklar ve aile büyükleri de bu sürece dâhil olmaktadır (Glading, 2002'den akt. Akça-Koca, 2013). Aralarındaki bağ ele alındığında aileler arasında özel bir iletişimin olması muhtemeldir. Bu ilişkinin belli başlı prensipleri vardır. Bunları Hinde ve Hinde (2017) şu şekilde ifade etmektedir. Aile ilişkilerinde ilişkiler bütündür. Her ne kadar karakterler farklı olsa da, bu farklılıklar uyum ve bütünlük hâlinindedir. Ayrıca ilişki, uyumlu olduğu gibi, süreklilik de göstermektedir. İlişkiler, değişimler karşısında durağanlık gösterirken, belli bağlamlar karşısında uyum göstermektedir. Buna örnek olarak annenin evde olduğu zamanlarda baba gibi davranan erkek çocukları, annenin olmadığı ve babanın olduğu zamanlarda bu davranışı sergilememektedirler. Ebeveyn ve çocuk ilişkisi ele alındığında bu ilişkide yaşanan duygusallığın çocukta güven duygusunun oluşmasında etkili olacağı bilinmektedir. Aynı zamanda aile ilişkilerinde, bireyler ilişkileri benimsemektedirler. Bu durum, bireylerin aile ilişkilerinde davranışlarının tahmin edilebilir olmasını sağlamaktadır. Bu da ilişkide karşısındakinin davranışlarından ne anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu durumun akabinde aile ilişkilerinde temsil edilen ilişkiler devam ettirilmektedir. Bowlby'nin (2012) bağlanma teorisinin en önemli noktası olan bu husus, ortak yaşam sonucu ortaya çıkan ilişkilerde benlik modelleri ve sosyal yaşam seçiminin, bireylerin tutumlarını, seçimlerini ve beklentilerini doğrudan etkilemektedir.

Aile ilişkilerinde hiyerarşik bir organizasyon söz konusudur. Bu sistemde sürdürülebilirliğin sağlanmasının yanı sıra, ikili ilişkiler, bireylerin ve ailelerin ürünlerinde de devamlılık sağlanmaktadır. Bu nedenle ilişkiler birbirleri ile bağlantılı biçimde çalışmaktadır. Biri diğerini doğrudan etkilediği gibi, bu ilişkiler bütün sistemin düzenlenmesini kısıtlar (Hinde ve Hinde, 2017).

Ailenin işlevi ve aile ilişkilerinin incelendiği çalışmalara bakıldığında, ilişkinin doğurduğu sonuçların çocukları yakından etkilediği görülmektedir. Aile yapısının ve işlevselliğinin ergenlerin ebeveynleri ve akranlarıyla geçirdikleri zamanı inceleyen Fallon ve Bowles (1997), kız ve erkek çocuklarda aile işlevselliği ve yapısına ilişkin faktörlerde gerek akranlarıyla ilişkilerin, gerekse aile içi ilişkilerin etkilendiğini ortaya koymaktadır. Schroeder ve Kelley'nin (2010) gelişimi normal seyreden çocuklar ile aile ortamı, uygulamaları ve uygulama süreçleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, 5-12 yaş arası toplam 100 çocuk incelenmiş, Aile Ortamı Ölçeği ve Aile Çocuk İlişkileri Anketleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda aile desteği, aile organizasyonu, aile içerisinde kural koyma özelliği ve çocukların yürütücü fonksiyonlarıyla uyum gösterdiği görülmektedir. Bu da aile içindeki uyumun çocukların yürütücü fonksiyonlarını önemli derecede etkilediğini ortaya koymaktadır. Oflazoğlu-Göncü'nün (2013) ve 5. sınıf toplam 217 öğrencinin algılanan aile ilişkileri ve öz-yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmasında, engelleyici aile ilişkilerinin çocukların öz-yeterliliklerini olumsuz yönde etkilediği, destekleyici ilişkilerin ise olumlu yönde etkilendiği görülmektedir.

Bu sonuçlar, alan yazında sağlıklı ve sağlıklı olmayan aile türleri ile açıklanabilmektedir. Sağlıklı bireylerin genellikle sağlıklı ailelerden geldiğini ifade eden Gladding (2011), bu tip ailelerin birbirlerine açık ve kendi kendilerini düzenleyebilen aileler olduğunu söylemektedir. Ayrıca sağlıklı ailelerde etkili iletişim örüntüleri kullanıldığı gibi, rollerin açık ve seçik olduğu da görülmektedir. Bireyler birbirleriyle vakit geçirmekten mutludurlar ve birbirlerine bağlı ve birbirlerini desteklemektedirler. Bu özelliklerin bireyler üzerinde destekleyici etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle destekleyici aile ilişkileri olarak adlandırılabilir. Buna karşın sağlıklı olmayan ailelerde iletişim kurma becerilerinin problemliliği olduğu, aile bireylerinin birbirleri ile daha az vakit geçirdikleri ve bazı rollerin zorla bireylere yüklendiği ve rollerin eşit dağılmadığı görülmektedir. Bu da aile ilişkilerinde engelleyici özelliği beraberinde getirmekte ve bu durum engelleyici aile ilişkileri olarak adlandırılmaktadır (Demirtaş-Zorbaz ve Korkut-Owen, 2013).

Aile ilişkilerinde anne ve babanın tutumu çok önemlidir. Özellikle demokratik ailelerde çocuk tüm yönleriyle kabul edildiği gibi, anne ve baba sadece yol göstericidir ve çocuğu alacağı kararlarda serbest bırakmaktadır (Sezer, 2010). Bu tip ailelerde kurallar herkes tarafından ortak olarak belirlenir ve aileyi ilgilendiren kararlar ortak alınır. Çocukları dinlerken bir ebeveynin sahip olması gereken en büyük özellik empatidir. Örneğin, eleştirmek, yargulamak, konuyu saptırmak, öğüt vermek, ahlak dersi vermek, duygularını paylaşıp sorgulamak gibi yaklaşımlar, aile ilişkilerini ve iletişimi doğrudan etkilemektedir. İletişimin dolayısıyla ilişkinin engellendiği durumlarda birey duygularının önemsenmediğini, saygı duyulmadığını, kendi kendine sorunlarını çözemeyeceğini düşünmekte, bu da bireyin kişisel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Şahin ve Aral, 2012).

Empati, bir başkasının duygusal durumuna ve bilişsel konumuna cevap olarak meydana gelen ve bu durumlarla da paralellik gösteren tepkidir (Eisenberg ve Strayer, 1990). Başka bir deyişle empati, kişinin, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlayabilmesidir (Dökmen, 2003). Empatinin tanımındaki belirleyici unsurlar; diğer kişinin hissettiği duyguların yankılanması, diğerinin bakış açısını anlayabilme yeteneği ve diğerinin deneyimlerini ifade edebilme ile bu deneyimlere ilişkin anlayış geliştirme olarak sıralanabilir (Escalas ve Stern, 2003).

Empatik eğilim ise, kişinin başkalarının yaşantılarını ve duygularını anlama ve hissetme potansiyeli olup, bilişsel empati ve duygusal empati olmak üzere iki boyuta ayrılabilir. Empatinin bilişsel boyutu bir başkasının duygusunu anlayabilme iken, duygusal boyutu da bir başkasının yaşadığı duyguyu hissedebilme ve onun duygusal durumuna en uygun tepkiyi verebilmedir (Kaya ve Siyez, 2010).

Empatik eğilimle ilgili araştırmaların genellikle ergenlerle yapıldığı görülmüştür. Örneğin, Larden, Melin, Holst ve Lanström (2006), hapsedilmiş, suçlu ve toplum kontrollü ergenlerin ahlaki yargıları, bilişsel çarpıtmaları ve empatilerini incelemişler ve suçlu ergenlerin daha az olgunlaşmış ahlaki yargılara ve daha fazla bilişsel çarpıtmalara sahip olduklarını görmüşlerdir. Gini, Albiero, Benelli ve Altoe ise (2007), farklı empati düzeylerinin zorbalık ve saldırı davranışı ile ilişkisini incelemişler ve düşük empati kurma düzeyine sahip erkeklerin diğerlerine göre daha fazla zorbalık yapma eğilimine sahip olduklarını bulmuşlardır. Wied, Branje ve Meeus (2007) de, ergenlerin arkadaş ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaların çözümünde empatinin rolünü incelemişler ve empatik eğilim düzeyi yüksek olan ergenlerin çatışma çözmede empatik eğilim düzeyi düşük olan ergenlerden daha başarılı olduklarını görmüşlerdir.

Ural (2010), ilköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersinin demokratik tutum ve empatik eğilim kazandırmada önemli bir etkisinin olduğunu bulurken, Kızılyar (2010), ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre; denetim odağı ve akılcı olmayan inançlarının bazı boyutlarda farklılaştığını görmüştür. Akkan (2012), üstün zekalı 6-8. sınıf öğrencilerinin; empatik eğilimlerinin iki farklı akademik ortamdaki sosyometrik statülerine göre farklılaşmadığını, ancak kabul gören statüde yer alan üstün zekalı öğrencilerin bilişsel empati düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Empatik eğilimin farklı örneklerle çalışıldığı araştırmalar mevcuttur. Örneğin, Arslanoğlu (2012), farklı bölümlerde öğrenim gören beden eğitimi ve spor yüksek okulu öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri ve saldırganlık ilişkisini incelediği çalışmasında yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve genel saldırganlık ile empatik eğilim düzeyi arasında farklı düzeylerde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Söylemez ise (2013), işitme engelli okullarında çalışan öğretmenlerin empatik eğilimleri ile sınıf yönetim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin orta seviyede olduğunu bulmuştur.

Çocuklarda empatik eğilimle ilgili yapılan araştırma ise oldukça azdır. Örneğin, çocukların empati düzeylerinin duygusal faktörlerle ve çocukların sosyal davranışları ile ilişkisini inceleyen Strayer ve Roberts, (2004) çocuğun yaşının ve ailenin çocuk yetiştirme biçiminin çocuğa ait

duygusal faktörlerin %32'sini açıkladığını ve bu durumun da çocuğun empati düzeyini güçlü bir şekilde yordadığını belirlemişlerdir. Sarmusak da (2011), 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin ahlakî değer yargıları ile öğrencilerin empatik eğilimleri ve algıladıkları öğretmen tutumları arasında neden-sonuç ilişkisi bulmuştur.

Araştırmalara bakıldığında çocukların aile ilişkileri ve empatik eğilim düzeylerinin birlikte incelendiği çok az çalışma vardır. Pek çok yaşam becerisinin ilk olarak aile içinde kazanıldığı düşünülürse aile ilişkilerinin bireylerin empatik eğilim düzeylerini de etkilemesi muhtemeldir. Kişiliğin önemli bir kısmı, yaşamın ilk yıllarında oluşmaktadır. Bu yüzden son çocukluk dönemine giren 4. sınıf öğrencilerinin aile ilişkilerinin empatik eğilim düzeylerini büyük ölçüde belirleyeceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmanın genel amacı, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin aile ilişkilerinin empatik eğilim düzeylerine etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerin aile ilişkileri ve empatik eğilimleri cinsiyete, kardeş sayısına ve anne çalışma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
2. Öğrencilerin aile ilişkileri ve empatik eğilimleri arasındaki ilişki nasıldır?
3. Öğrencilerin aile ilişkilerinin empatik eğilimleri üzerindeki etkisi nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ilişkisel araştırma yöntemi modeli kullanılmıştır. İlişkisel araştırma, iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir şekilde bu değişkenlere müdahale edilmeden incelendiği araştırmalardır. Bu araştırmalar, keşfedici ve yordayıcı ilişkisel araştırma olmak üzere ikiye ayrılır. Keşfedici araştırmalar, değişkenler arası ilişkileri çözümleme için; yordayıcı araştırmalar ise bir değişkenden yola çıkarak bir diğer değişkeni yordayabilme için kullanılır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu çalışmada öğrencilerin empatik eğilimleri ile aile içi ilişkileri arasındaki ilişkilere bakılmış ve empatik eğilimlerinin, aile ilişkileri tarafından yordanıp yordanmadığı, bir diğer deyişle aile ilişkilerinin empatik eğilime etkisi araştırılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da bir devlet okulunda okuyan 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubundaki öğrenciler, 143'ü (%49)'u kız, 149'ü (%51) erkek olmak üzere, toplam 292 öğrencidir. Yaşları 8-11 arasında değişen öğrencilerin ($x=9,75$; $Ss=0,509$), 137'si (%46,9) ilk çocuk, 109'u (%37,3) ortanca çocuk, 46'si (%15,8) en küçük çocuk olduklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin annelerinin 60'ı (%20,5) çalışmakta, 232'si (%79,5) herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Öğrencilere ait yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, anne çalışma durumu gibi demografik bilgileri toplamak için araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu verilmiştir. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği ve KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empati Eğilim Ölçeği uygulanmıştır. Anketlerin uygulanması yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği: Demirtaş-Zorbaz ve Korkut-Owen (2013) tarafından geliştirilen ve 4. ve 5. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçek 3'lü likert tipi (1 Her zaman – 3 Hiçbir zaman) şeklindedir. Her zaman seçeneğine '1' puan, hiçbir zaman seçeneğine '3' puan verilmektedir. Toplam 20 madde olan ölçeğin destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri şeklinde iki alt boyutu vardır. İki alt boyutta da alınan puanlar 10-30 arasında değişmektedir. İlk boyuttan alınan yüksek puanlar, çocukların ailedeki ilişkileri engelleyici olarak algıladıklarını, ikinci boyuttan alınan yüksek puanlar ise çocukların ailedeki ilişkileri destekleyici olarak algıladıklarını göstermektedir. Yapı geçerliğine göre ilk boyut toplam varyansın % 21. 40'ını açıklamakta, ikinci boyut ise toplam varyansın %14'ünü açıklamaktadır. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ilk boyut için .84, ikinci boyut için ise .78'dir (Demirtaş-Zorbaz ve Korkut-Owen, 2013).

KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen ve 3.-5. sınıf çocuklara uygulanan ölçek 4'lü likert tipi (1 Bana hiç uygun değil – 4 Bana tamamen uygun) şeklindedir. Bana hiç uygun değil seçeneğine '1' puan, bana çok uygun seçeneğine '4' puan verilmektedir. Toplam 13 madde olan ölçeğin duygusal empati ve bilişsel empati olmak üzere 2 alt boyutu vardır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 13-52 arasındadır. Ölçekten alınan puan arttıkça empatik eğilim artmaktadır. Yapı geçerliğine göre ölçeğin toplam varyansın % 44, 308'ini açıkladığı görülmüştür. Test-tekrar-test güvenilirliğine bakıldığında puanlar arasındaki korelasyon .74 olarak bulunmuştur. Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlilik katsayısı ise ölçeğin bütünü için .84'tür (Kaya ve Siyez, 2010).

Verilerin Analizi

Veriler analiz edilmeden önce eksik ve hatalı kodlamalar gözden geçirilmiştir. Regresyon analizinin temel varsayımlarını sağlamak için doğrusallık, eksik ve aykırı değerler ve çoklu bağlantı problemlerine yönelik analizler gerçekleştirilmiştir. Çok yönlü uç değerleri bulabilmek için puanlar Z puanına dönüştürülmüş; - 2 ve +2 arasında değişen Z değerleri analize alınmıştır. Normallik ve doğrusallığı belirlemek için saçılım grafiklerinden yararlanılmış, yatay ve dikey çarpıklık değerleri dikkate alınmıştır. Çoklu bağlantıyı tespit etmek için Tolerance ve VIF değerlerine bakılmış, tolerans değerinin 1'den küçük; VIF değerinin ise 10'dan büyük olmadığı görülmüştür. Bu değerler çoklu bağlantı probleminin olmadığını göstermektedir (Çokluk, 2010). Araştırmada, çok değişkenli uç değerlerin belirlenmesi amacıyla Mahalanobis uzaklıkları incelenmiştir. Uç değerlere sahip veriler analize alınmamıştır. Tüm bu analizler, Pearson Çarpım Moment Korelasyon Katsayısı, Bağımsız Gruplar T Testi ve çoklu regresyon analizleri SPSS 21.0 programı ile yapılmıştır.

Bulgular

Tablo 1.

Empatik Eğilim ve Aile İlişkilerinin Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını İnceleyen Bağımsız Gruplar T Testi Sonucu

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	s	$\delta_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	δ	p
Duygusal Empati	Kız	143	3,319	,529	0,044	3,130	290	,002*
	Erkek	149	3,115	,581	0,048			
Bilişsel Empati	Kız	143	3,338	,540	0,045	2,823	290	,005*
	Erkek	149	3,156	,558	0,046			
Engelleyici Aile	Kız	143	1,370	,277	0,023	-3,648	290	,000*
	Erkek	149	1,491	,292	0,024			
Destekleyici Aile	Kız	143	2,712	,284	0,024	,742	290	,458
	Erkek	149	2,689	,252	0,021			

Tablo 1'de görülebileceği üzere, empati ve aile ilişkileri alt boyutlarının aritmetik ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, duygusal empati ($t= 3,130$; $p< .05$) ve bilişsel empati ($t=2,823$; $p< .05$) alt boyutlarında kız öğrenciler lehine, engelleyici aile alt boyutunda erkekler lehine fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t= - 3,648$; $p<.05$). Destekleyici aile alt boyutunda kız ve erkek öğrencilerin puanları arasında herhangi bir farklılık bulunamamıştır ($t=,742$; $p>.05$).

Tablo 2.

Empatik Eğilim ve Aile İlişkilerinin Anne Çalışma Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını İnceleyen Bağımsız Gruplar T Testi Sonucu

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	s	$\delta_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	δ	p
Duygusal Empati	evet	60	3,2738	0,491	0,063	0,910	290	,360
	hayır	232	3,1994	0,582	0,038			
Bilişsel Empati	evet	60	3,1374	0,534	0,069	-1,694	290	,090
	hayır	232	3,2733	0,559	0,037			
Engelleyici Aile	evet	60	1,4717	0,310	0,040	1,194	290	,230
	hayır	232	1,4216	0,285	0,019			
Destekleyici Aile	evet	60	2,6483	0,272	0,035	-1,681	290	,090
	hayır	232	2,7134	0,266	0,017			

Tablo 2'de görüldüğü üzere, empatik eğilim ve aile ilişkilerine ait alt boyutların aritmetik ortalamalarının anne çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Gruplar T Testi sonucunda alt boyutlar arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır ($p>.05$).

Tablo 3.

Empatik Eğilim ve Aile İlişkilerinin Kardeş Sayısına Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını İnceleyen Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

f , $\bar{x}$ ve s Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	s	Var. K.	K	S	K	F	P
Duygusal Empati	1	75	3,200	0,572	G.Arası	0,032	2	,016	0,050	,051
	2	113	3,226	0,569	G.İçi	92,734	289	,321		
	3 ve üstü	104	3,213	0,560	Toplam	92,766	291			
	Total	292	3,215	0,565						
Bilişsel Empati	1	75	3,279	0,506	G.Arası	0,157	2	,079	0,254	,776
	2	113	3,248	0,573	G.İçi	89,707	289	,310		
	3 ve üstü	104	3,219	0,575	Toplam	89,864	291			
	Total	292	3,245	0,556						
Engelleyici Aile	1	75	1,439	0,268	G.Arası	0,028	2	,014	0,168	,846
	2	113	1,420	0,284	G.İçi	24,465	289	,085		
	3 ve üstü	104	1,440	0,314	Toplam	24,494	291			
	Total	292	1,432	0,290						
Destekleyici Aile	1	75	2,715	0,270	G.Arası	0,029	2	,014	,201	,818
	2	113	2,689	0,277	G.İçi	20,880	289	,072		
	3 ve üstü	104	2,701	0,258	Toplam	20,880	291			
	Total	292	2,700	0,268						

Tablo 3'te görüldüğü üzere, empatik eğilim ve aile ilişkilerine ait alt boyutların aritmetik ortalamalarının kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda alt boyutlar arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

Tablo 4.

Empatik Eğilim ve Aile İlişkilerine Ait Alt Boyutlar Arasındaki İlişkileri Belirlemek Amacıyla Yapılan Pearson Korelasyon Katsayısı Analiz Sonuçları

Değişkenler		Engelleyici aile	Destekleyici aile
Duygusal empati	r	-,191	,251**
	p	0,001	0,000
Bilişsel empati	r	-,286**	,399**
	p	0,004	0,000

Tablo 4'te görüldüğü üzere empatik eğilim ve aile ilişkilerine ait alt boyut puanları arasındaki ilişkileri belirlemek üzere yapılan Pearson Korelasyon Katsayısı Analiz sonuçlarına göre duygusal empati ile engelleyici aile ilişkileri arasında negatif ilişki ($r=-0,191$; $p<.001$); destekleyici aile ilişkileri ile pozitif yönde ilişki ($r=0,251$; $p<.001$) olduğunu göstermiştir. Aynı durum bilişsel empati için de geçerlidir. Bilişsel empati ile engelleyici aile ilişkileri arasında negatif ilişki ($r=-0,286$; $p<.001$); destekleyici aile ilişkileri ile pozitif yönde ilişki ($r=0,399$; $p<.001$) olduğunu göstermiştir.

Empatik eğilim üzerinde aile ilişkilerinin (destekleyici ve engelleyici) ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek için çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Tablo 5.

Duygusal Empati Üzerinde Aile İlişkilerinin Etkisini Açıklamak Üzere Yapılan Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	β	Standartlaştırılmış Hata	Standartlaştırılmış β	t	p
Sabit	1,628	,498		4,543	,000
Destekleyici aile	,439	,139	,208	3,150	,002
Engelleyici aile	-,163	,129	-,084	-1,268	,206
	$R= 0,262$	$R^2=0,068$	$F=10,611$; $p<.000$		

Duygusal empati üzerinde aile ilişkilerinin ne düzeyde etkili olduğunu gösteren analiz Tablo 5'tedir. Buna göre varyans analizi sonucunun ($F= 10,611$; $p<.001$) anlamlı olması, aile tutumlarının duygusal empatiye ilişkin açıkladığı varyansın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Analiz sonucuna göre destekleyici ve engelleyici aile ilişkileri varyansın %6,8'ini açıklamaktadır. Ancak değişkenlerin etkisine bakıldığında, destekleyici aile ilişkisi duygusal empatiyi anlamlı derecede etkilerken ($\beta=0,298$; $p<.05$), engelleyici aile ilişkisi etkilememektedir ($\beta=-0,084$; $p>.05$). Standartlaştırılmış β katsayısı, destekleyici aile tutumundaki 1 birimlik artışın, duygusal empatiyi 0,208 puan artırdığını göstermektedir.

Tablo 6.

Bilişsel Empati Üzerinde Aile İlişkilerinin Etkisini Açıklamak Üzere Yapılan Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	β	Standartlaştırılmış Hata	Standartlaştırılmış β	t	p
Sabit	2,262	,463		3,515	,001
Destekleyici aile	,711	,130	,343	5,479	,000
Engelleyici aile	-,211	,120	-,110	-1,758	,080
	$R=0,410$	$R^2= 0,168$	$F=29,191$; $p<.001$		

Tablo 6'da bilişsel empati üzerinde aile ilişkilerinin ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucu gösterilmektedir. Varyans analizi sonucunun ($F=29,191$; $p<.001$) anlamlı olması, aile tutumlarının duygusal empatiye ilişkin açıkladığı varyansın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Analiz sonucuna göre destekleyici ve engelleyici aile tutumları varyansın %16,8'ini açıklamaktadır. Değişkenlerin etkisine bakıldığında, destekleyici aile ilişkisi bilişsel empatiyi anlamlı düzeyde etkilerken ($\beta=0,343$; $p<.001$), engelleyici aile ilişkisi etkilememektedir ($\beta=-,110$; $p>.05$). Standartlaştırılmış β katsayısı, destekleyici aile tutumundaki 1 birimlik artışın, bilişsel empatiyi 0,343 puan artırdığını göstermektedir.

Tartışma

Bu araştırmada, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin aile ilişkilerinin empatik eğilimlerine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın alt sorularında; öğrencilerin empatik eğilimleri ve aile ilişkilerinin cinsiyete, kardeş sayısına ve anne çalışma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı, öğrencilerin aile ilişkileri ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin nasıl olduğu ve öğrencilerin aile ilişkilerinin empatik eğilimleri üzerindeki etkisinin nasıl olduğu araştırılmıştır. Empatik eğilimin alt boyutları olan bilişsel empati ve duygusal empati ile aile ilişkilerinin alt boyutları olan engelleyici aile ve destekleyici aile alt boyutları, araştırmanın alt soruları açısından değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

1. Duygusal empati ve bilişsel empati alt boyutlarında kızlar lehine, engelleyici aile alt boyutunda ise erkekler lehine anlamlı bir fark bulunmuştur (Tablo 1).
2. Empatik eğilim ve aile ilişkileri anne çalışma durumuna göre farklılaşmamaktadır (Tablo 2).
3. Empatik eğilim ve aile ilişkileri kardeş sayısına göre farklılaşmamaktadır (Tablo 3).
4. Duygusal empati ile engelleyici aile ilişkileri arasında negatif ilişki; duygusal empati ile destekleyici aile ilişkileri arasında ise pozitif yönde ilişki vardır. Bilişsel empati ile engelleyici aile ilişkileri arasında negatif ilişki; bilişsel empati ile destekleyici aile ilişkileri arasında ise pozitif yönde ilişki vardır (Tablo 4).
5. Destekleyici aile ilişkisi duygusal empatiyi anlamlı derecede etkilerken, engelleyici aile ilişkisi etkilememektedir (Tablo 5).
6. Destekleyici aile ilişkisi, bilişsel empatiyi anlamlı düzeyde etkilerken, engelleyici aile ilişkisi etkilememektedir (Tablo 6).

Bulgular, kız öğrencilerin duygusal ve bilişsel empati biçimlerinin erkeklerinkinden yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Alanyazındaki çalışmalar bu bulguyu desteklemektedir. Güler ve Hasta (2013), kişiler arası ilişki tarzları ve empatiyi inceledikleri çalışmalarında kadınların empati düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ergenlerle geliştirilen Temel Empati Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışmasında da kız öğrencilerin empati düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. (Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2010). Çocukluk ve ergenlik çağında empatik eğilimin incelendiği başka bir çalışmada kızların erkeklere nazaran daha olumlu sosyal davranışlar sergiledikleri, olumlu benlik algıları ile kendini denetleme gibi becerileri erken kazandıkları, başkaları için düşünebilme gibi davranışlarda yüksek puan

aldıkları görülmüştür. Kızların duyguları analiz etme yeteneklerinin erkeklere nazaran daha fazla olduğu görülmüş, bu da kızların duygusal ve bilişsel empati düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir (Garaigordobil, 2009).

Empatik eğilim ve aile ilişkileri anne çalışma durumuna göre farklılaşmamaktadır. Bir başka deyişle öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri anne iş değişkeninden bağımsızdır. Bu durum Ural'ın (2010) ilköğretim öğrencilerinin demokratik tutum ve empatik eğilim düzeylerine sosyal bilgiler dersinin etkisini incelediği çalışması ile de desteklenmiş, anne çalışma durumu ve çocukların empatik eğilimleri arasında bir ilişki ortaya çıkmamıştır. Cerit'in (2007) ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre incelendiği çalışmasında ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarında anne ve babanın meslek durumlarının etkili olmadığı görülmektedir. Bu sebeple sağlıklı bir aile ortamında annesi çalışan bir çocuk ile annesi çalışmayan bir çocuğun duygusal gelişiminin benzer şekilde geliştiği görülmektedir.

Bulgular, bireylerin duygusal empati düzeyleri arttıkça engelleyici aile ilişkilerinin azaldığını ve destekleyici aile ilişkilerinin arttığını göstermektedir. Aynı şekilde bilişsel empati düzeyleri arttıkça engelleyici aile ilişkileri azalmakta ve destekleyici aile ilişkileri artmaktadır. Buna göre ebeveynlerin çocukları ile kurdukları destekleyici ilişki, çocukları ile geçirilen zaman ve sergilenen davranış örüntüleri çocukların empatik eğilimlerinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Eisenberg ve Miller'in (1987) empatinin pro-sosyal ve ilgili davranışlara etkisini araştırdığı çalışmasında, empati becerisi noksan olan çocukların saldırgan olabildikleri, aile içerisinde duygusal açıdan maruz kaldıkları olumsuzlukların empati becerilerini olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur.

Empatik eğilim ve aile ilişkileri kardeş sayısına göre farklılaşmamaktadır. Yani, öğrencilerin kardeş sayısı, empatik eğilim ve aile ilişkilerini etkilememektedir. Nitekim, Taner-Derman'ın (2013) çocukların empati beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlendiği çalışmasında da, çocukların empati beceri düzeyleri ile ailedeki çocuk sayısı arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Destekleyici aile ilişkisi duygusal empatiyi anlamlı derecede etkilerken, engelleyici aile ilişkisi etkilememektedir. Yani destekleyici aile ilişkisi içerisinde yaşayan öğrencilerin duygusal empatisi de yükselmektedir. Fakat, engelleyici aile ilişkisi içerisinde yaşayan öğrencilerin duygusal empatisinde bir değişiklik olmamaktadır. Aynı durum, bilişsel empati için de geçerlidir. Yüksel'in (2009) ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin empatik becerileriyle aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, öğrencilerin empati, benlik kavramı ve aile işlevleri arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç, destekleyici aile ilişkisinin, duygusal ve bilişsel empatiyi arttırdığı bulgusunu desteklemektedir. Benzer şekilde, Strayer ve Roberts (2004) da, çocukların empati düzeylerinin duygusal faktörlerle ve çocukların sosyal davranışları ile ilişkisini inceledikleri çalışmada, ailenin çocuk yetiştirme biçiminin, çocuğun empati düzeyini güçlü bir şekilde etkilediğini bulmuşlardır.

Sonuç olarak, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin aile ilişkileri, empatik eğilimlerini etkilemektedir ve destekleyici aile ilişkisine sahip öğrencilerin duygusal ve bilişsel empati düzeyleri artmaktadır.

Bu araştırmanın sınırlılığı, ilkokul 4. sınıf öğrencileriyle yapılmıŐ olmasıdır. Araştırmacılar, farklı çalışma gruplarıyla bu araŐtırmayı tekrarlayabilirler. Aile ilişkisi ve empatik eğilim arasındaki bağlantı dölünöldüğünde, özellikle okullarda, bu iki deđiŐkenin konu edildiği grupla psikolojik danışma uygulamaları gerçekteŐirilip bu çalıŐmaların etkisinin araŐtırıldıđı deneysel çalışmalar yapılabilir.

Kaynaklar

- Akça-Koca, D. (2013). Bir aile eğitim programının evli annelerin evlilik doyumu, evlilikte sorun çözme becerisi ve psikolojik iyi oluşuna etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Akkan, H. (2012). Üstün zekalı 6-8. sınıf öğrencilerinin iki farklı akademik ortamdaki sosyometrik statülerine göre empatik eğilimleri, yaşam doyumları ve aile yaşantıları. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Arslanoğlu, C. (2012). Farklı bölümlerde öğrenim gören beden eğitimi ve spor yüksek okulu öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri ve saldırganlık ilişkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cerit, T. (2007). Ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çokluk, Ö. (2010). Lojistik regresyon analizi: Kavram ve uygulama. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3), 1357-1407.
- Demirtaş-Zorbaz, S. ve Korkut-Owen, F. (2013). Çocuklar için Aile İlişkileri Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 58-67.
- Dökmen, Ü. (2003). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eisenberg, N., Miller P.A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101, 91-119.
- Eisenberg, N., Strayer, J. (1990). Critical issues in the study of empathy. In N. Eisenberg and J. Strayer (Eds.). *Empathy and its development* (pp. 3-13). Cambridge: Cambridge University Press.
- Escalas, J. E., Stern, B. B. (2003). Sympathy and empathy: Emotional responses to advertising dramas. *The Journal of Consumer Research*, 29(4), 566-578.
- Fallon, B. J., Bowles, T.V. (1997). The effect of structure and family functioning on adolescents perceptions of intimate time spent with parents, siblings, and peers. *Journal of youth and adolescence*. 26(1), 25-43.
- Garaigordobil, M. (2009). A Comparative analysis of empathy in childhood and adolescence: gender differences and associated socio-emotional variables. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 103, 324 – 344.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B., Altoe, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior?. *Aggressive Behavior*, 33, 467-476.
- Gladding, T.S. (2011). *Aile terapisi, tarihi, kuram ve uygulamaları*. (İ., Yıldırım, Çev.). Ankara: TPD Yayınları.
- Güler, E. M., Hasta, D. (2013). Saldırganlık: Kişiler arası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(1), 64-104.
- Hinde, R.A., Hinde, S. J. (2017). *Aile içi ilişkiler-karşılıklı etkiler*. (R. Gökdağ, Çev.). Ankara: Sınırsız Basım Yayın Dağıtım.
- Kaya, A., Siyez, D.M. (2010). KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 110-125.
- Kızılyar, L. (2010). İlköğretim 7. ve 8. öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre denetim odağı boyutları ve akılcı olmayan inançların incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Larden, M., Melin, L., Holst, U., Lanström, N. (2006). Moral judgement, cognitive distortions and empathy in incarcerated delinquent and community control adolescents. *Psychology, Crime and Law*, 12(5), 453 – 462.
- Oflazoğlu-Göncü, F. (2013). 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin algıladıkları aile ilişkileri ile öz – yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Sarmusak, D. (2011). İlköğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ve algıladıkları öğretmen tutumlarının öğrencilerin ahlaki değer yargılarına etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Schroeder, V. M., Kelley, M.L. (2010). Family environment and parent – child relationship as related to executive functioning in children. *Early Child Development And Care*. 180(10) 1285-1298.
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin kendilik algılarının anne baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*.7(1),1-19.
- Söylemez, Ö. Z. (2013). İşitme engelli okullarında çalışan öğretmenlerin empati eğilimleri ile sınıf yönetim becerileri arasındaki ilişki. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Strayer, J., Roberts, W. (2004). Childrens anger emotional expressiveness and empathy: relations with parents empathy emational expressiveness and parenting practices. *Social Development*, 13, 229-255.
- Şahin, S., Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(3). 55-66.
- Taner-Derman, M. (2013). Çocukların empati beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 1365-1382.
- Topcu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2010). Temel empati ölçeği Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik. *Türk Psikoloji Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 174 – 182.
- Ural, S. N. (2010). İlköğretim öğrencilerinin demokratik tutum ve empatik eğilim düzeylerine sosyal bilgiler dersinin etkisi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Wied, M. D., Branje, S. J. T., and Meeus, W. H. J. (2007). Empathy and conflict resolution in friendship relations among adolescents. *Aggressive Behavior*, 33, 48–55.
- Yüksel, A. (2009). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin empatik becerileriyle aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), 153-165.